

הוויכוח הפומבי באיראן על הסכם ההבנות עם ארצות הברית

זמן איראן מס' 89 / 1 ביולי 2026

מאיר ליטבק

מזכר ההבנות בין ארה"ב לאיראן שנחתם ב-18 ביוני הביא לידי סיומה של המלחמה נגד איראן. הסכם זה הניב לרפובליקה האסלאמית שורה של הישגים במישורים האסטרטגי והכלכלי, ובמבט כולל הוא מביע ניצחון לאיראן ותבוסה לישראל ולארה"ב. על אף ההישגים המרשימים, התעורר באיראן ויכוח פומבי חריף על עצם ניהול המו"מ עם ארה"ב, על תזמון ההסכם ועל מהות ההבנות עם ארה"ב.

ויכוחים פומביים ומאבקי כוח אפיינו את המערכת הפוליטית של הרפובליקה האסלאמית מיום היווסדה ב-1979. אלה התנהלו ברובם סביב סוגיות חברה וכלכלה ולבשו אופי של פולמוסים על הגישה הדתית הנכונה לפתרון אותן סוגיות. הוויכוחים היו תוצר של מאבקים מוסדיים, אידאולוגיים וגם אישיים במסד הדתי השליט. הם גם שיקפו את המורשת הפלורליסטית היחסית של השיעה, שנבעה בין היתר מהיעדר ממסד והיררכיה פורמליים ובירוקרטיים. יתר על כן, הם נותרו תמיד במסגרת הקווים האדומים שהתווה המנהיג העליון, וחריגה מהם הייתה בבחינת טאבו. גורם נוסף אשר עודד או אפשר את הוויכוחים הללו הייתה נטייתו של המנהיג העליון האיתוללה עלי (2026 להעביר לדרג המבצע הנחיות ומסרים פומביים בניסוח עמום המשתמע – ח'אמנהאי (1989 לשתי פנים כדי להסיר ממנו כל אחריות במקרה של תקלה. לפיכך הוויכוחים בשאלות של מדיניות חוץ עסקו בשאלות של טקטיקה ולא של אסטרטגיה. כאשר הושמעה ביקורת כלשהי, היא הופנתה כלפי הנשיא או כלפי שר החוץ על שלכאורה לא ביצעו כהלכה את הנחיותיו של המנהיג העליון. במהלך כהונתו הארוכה הקפיד ח'אמנהאי האב לשמר את מעמדו כדמות העומדת מעל למחנות

השונים שניהלו את הוויכוחים. עם זאת, מאז שנת 2000 הוא הראה הטיה מובהקת לצד הזרם השמרני הממסדי בסוגיות רבות שנגעו למדיניות הפנים. כאשר נעשו הוויכוחים סוערים מדי במידה העולה לפגוע בתדמיתו של המשטר, נהג ח'אמנהאי להתערב ולדרוש משני הצדדים לרסן את עצמם בטיעון שהסערה משרתת את "האויב", כלומר את ארה"ב ואת ישראל.

בעבר התנהלו רבים מהוויכוחים הפוליטיים בין הפלג שנחשב רפורמיסטי לבין הפלג הממסדי השמרן שהיה גם הדומיננטי. הוויכוח הנוכחי מתנהל בתוך המחנה השמרן בין אנשי האגף הרדיקלי בזירה הפוליטית האיראנית המזוהה עם חזית הפאידארי (היציבות, העמידה האיתנה) לבין אנשי הזרם המרכזי ובראשם הנשיא פזשכיאן, שר החוץ עראקצ'י ויו"ר הפרלמנט (מג'לס) קליבאף. הראשונים מטיפים לנוקשות אידאולוגית בכל התחומים, ואילו האחרונים אינם ליברלים אלא רוצים לשמר את המשטר אך ערים לצורך להתמודד עם האתגרים הקשים של איראן בתחום הכלכלה.

עוד במהלך המו"מ עם ארה"ב מחו אנשי הפאידארי על עצם קיום מו"מ עם ארה"ב להפסקת המלחמה תוך הדגשה שהצורך לנקום את דמם השפוך של ח'אמנהאי ושל החללים האחרים במלחמה הוא חובה דתית ופוליטית מהמעלה הראשונה הקודמת לניהול מו"מ. כמו כן עלתה הטענה כי כל הסכמה עם ארה"ב אמורה להתבסס על חוסר אמון מוחלט באויב. דוברי הזרם הזה האשימו את צוות המו"מ האיראני בראשות שר החוץ עראקצ'י ויו"ר הפרלמנט (מג'לס) קליבאף כי חצו את הקווים האדומים שהתווה המנהיג החדש, מג'תבא ח'אמנהאי, ולכן כל הסכם עם ארה"ב יהיה בלתי לגיטימי. בהפגנות בכמה ערים באיראן הרחיקו המתנגדים לכת ואף קראו להרוג את הנציגים שיעזו לחתום על הסכם.

לאחר חתימת ההסכם פרסמה לשכת המנהיג החדש, מג'תבא ח'אמנהאי, הודעה מטעמו ובה הוא אישר את החתימה, אך סייג זאת באמירה כי "ככלל, דעתי הייתה שונה". עם זאת הוא הוסיף כי מתוקף התחייבותו של הנשיא פזשכיאן "לשמור על זכויות האומה האיראנית וחזית ההתנגדות, ותוך הדגשת קבלת האחריות מצידו על כך – הענקתי את האישור לכך". הוא אף הדגיש כי ניהול המו"מ אין פירושו קבלה של עמדות האויב. נוסח ההצהרה נשא את קווי האופי המובהקים של ההתבטאויות הפומביות של אביו, שהציג עצמו כמי שמקפיד על העקרונות האידאולוגיים, המזהיר תמיד מפני סכנות והמטיל את האחריות על הדרגים שמתחתיו.

הסערה הפוליטית פרצה ב-20 ביוני, כאשר חבר המג'לס מוחמד נבוויאן מהזרם הפאידארי הקריא בתשדיר בטלוויזיה קטעים שנלקחו לכאורה ממכתב סודי של מג'תבא שבו הביע חוסר שביעות רצון מהעמדות ומההסכמות שהציגו מנהלי המו"מ, וטען כי הם חצו קווים אדומים שהציב להם תוך הפרה

בוטה של הנחיותיו. בתגובה האשימו דוברי הזרם המתון את נבויאן כי סילף את דברי מג'טבא, וטענו כי המנהיג החדש העניק גיבוי מלא לצוות המו"מ. הם אף האשימו אותו בזריעת פילוג בציבור ובהפרה של חובת הסודיות אם אכן היה מדובר במסמך סודי אותנטי.

יו"ר המג'לס קליבאף היה הנציג הבולט של תומכי ההסכם בוויכוח, והוא הציג שורת טיעונים בדבר נחיצותו והישגיו של ההסכם. ראשית, אף שהתגאה בהישגיה הצבאיים של איראן, הוא הודה כי איראן לא הביסה את ארה"ב במישור הצבאי בשל פערי הכוחות המובהקים בין הצדדים. לצד זאת הוא הדגיש כי איראן השיגה באמצעים מדיניים את כל היעדים ששאפה להשיג באמצעים צבאיים, והסביר כי הישגים צבאיים נעשים בני-קיימא אך ורק כאשר הם מקבלים ביטוי בהסכמים מדיניים. בהתייחסו בעקיפין לדילמה העומדת בפני ההנהגה החדשה איראן נוכח נזקי המלחמה, ניסה קליבאף ליצור איזון בין הצורך לשקם את הכלכלה ולשפר את תנאי החיים של הציבור באיראן שהידרדרו מאוד בשנים האחרונות לבין הצורך במודרניזציה של יכולותיה הצבאיות של איראן. בדבריו הוא שאף להשיג שני יעדים: האחד, לרצות את הציבור, בייחוד לאחר מחאות ינואר 2026 שפרצו על רקע המצוקה הכלכלית; השני, להציב חלופה לגישתם של מפקדי משמרות המהפכה שהפכו לכוח דומיננטי בצמרת איראן, ובכוחם זה הם מעניקים עדיפות עליונה לשיקום היכולות הצבאיות על פני כל שיקול אחר. ב-30 ביוני, כאשר הסביר קליבאף במהלך ריאיון בטלוויזיה את עיקרי תפיסתם של אנשי הזרם המרכזי, נקטע השידור באופן פתאומי ובוטה על ידי רשת הטלוויזיה הממלכתית הנתונה לשליטתם של תומכי הפאידארי; זה היה ביטוי לחששם מפני השפעת טיעוניהם על הציבור.

אנשי הפאידארי ניסו לפתוח חזית נוספת כאשר דרשו לשוב ולפתוח את המג'לס שהושבת במהלך המלחמה מסיבות ביטחוניות. קבוצה מחבריהם המכהנים במג'לס איימו להתבצר בבניין המג'לס ב-26 ביוני באמתלה של הגנה על ריבונות "בית העם" ועל סמכויות הפיקוח שלו על הממשלה. לדברי יריביהם, כוונתם האמיתית הייתה להניע את המג'לס לחוקק חוק להחלת ריבונות איראן על מצר הרמוז כדי לכבול את ידי הממשלה. ההפגנה בוטלה בעקבות לחץ של כוחות ביטחון הפנים שאיימו למנוע אותה בכוח.

הוויכוח נמשך גם בימים אלה לאחר תחילת מסע ההלוויה של ח'אמנהא'י, אירוע שנועד להמחיש את עוצמתו של המשטר ואת התלכדותו של הציבור מאחוריו מול אויביה של איראן. בשל כך הוא חושף תופעות אחדות הראויות לציון:

עצם קיומו של הוויכוח גם בימים אלה מבליט את הסדקים ואת היריבויות במערכת השלטת □

גם אם אין מדובר בקרע המאיים על שלמות השלטון.

שני הצדדים היריבים מתיימרים לדבר בשמו של המנהיג החדש מג'תבא ולייצג נאמנה את □
דעותיו. כלומר, הם מכירים בחשיבותו של של מוסד ההנהגה (רהברי) כגוף המעניק
לגיטימציה למערכת השלטת כולה. ייתכן גם שהמאבק מתנהל על ליבו של מג'תבא, שנחשב
בעבר לתומך הזרם הנוקשה אך נאליץ בתוקף הנסיבות לקבל את ההסכם עם ארה"ב.
על אף אופיו החריף של הוויכוח, נמנע מג'תבא מהתערבות בו לאחר התבטאותו הראשונית □.
יתרה מזו, הוא לא קרא להפסקת הוויכוח בשם הקריאה לאחדות. עם זאת, נראה שהמשך
קיומו של המו"מ העקיף עם ארה"ב משקף גיבוי כלשהו מצידו. אין לדעת אם שתיקתו והיעדר
האכיפה של סמכותו נובעות מחולשה, מחוסר רצון או מאי - יכולת לכפות את דעתו על שני
הצדדים היריבים, או שמדובר במדיניות מכוונת של "הפרד ומשול." □
שתיקה זו בולטת מאוד גם נוכח היעדרותו מטקסי האשכבה לאביו, לכאורה בשל הטענה לחיש לחייו
מפני ניסיון התנקשות של ישראל. מנהיג סמכותני זקוק למגע עם גורמי הכוח במשטרו כדי לשמר את
מעמדו וכדי למנוע הצטברות כוח רבה מדי בידי הכפופים לו. שתיקה והיעדרות של מנהיג מטקס
פומבי כה משמעותי עשויה להצביע על קיומו של חלל במנהיגות או ליצור בקרב הציבור רושם כזה גם
אם אינו מוצדק לגמרי, בעיקר נוכח מעמדו המרכזי של המנהיג העליון במערכת השלטון האיראנית.
גורם מרכזי נוסף שאינו משתתף בוויכוח בפומבי הוא הצמרת של משמרות המהפכה, הגוף □
הדומיננטי במערכת הפוליטית שהתעצבה בעקבות המלחמה. במקום זאת הגורמים
המובילים את הוויכוח הם פוליטיקאים אזרחיים. ייתכן ששתיקתם של מפקדי משמרות
המהפכה נובעת מהכרתם בצורך בהסכם עם ארה"ב נוכח קשייה של איראן, אך בלא הרצון
לשאת באחריות על מדיניות זו. אפשרות נוספת היא שהם מעודדים את תומכי הפאידארי
כדי ליצור לחץ על מנהלי המו"מ לנקוט קו בלתי מתפשר מול האמריקנים וגם כדי לשמר את
האינטרסים הכלכליים של המשמרות כאשר תעלה השאלה לאן להפנות את הכספים שיגיעו
לאיראן.
היעד הבולט למתקפותיהם של תומכי הפאידארי הוא יו"ר המג'לס קליבאף, שהיה בעברו □
מפקד חיל האוויר של משמרות המהפכה והמפקד של כוחות ביטחון הפנים. ייתכן כי בשל
תדמיתו הבעייתית – מועמד כושל לנשיאות שמעליו מרחפת עננה של שחיתות – הוא נחשב
ליעד קל יותר. ייתכן גם כי דו וקא עברו הצבאי העניק משקל גדול יותר לטיעונו בדבר
מגבלות הישגיה הצבאיים של איראן ובצורך להשקיע משאבים בשיקום הכלכלה, ולפיכך הוא
שעורר את זעמם של הקיצונים וגם את חששם מהתמיכה העממית הצפויה בגישתו.

הקריאות של פאידארי לנקמה באמריקנים אינן בבחינת רטוריקה נבובה חסרת משמעות □ .

פרט לעובדה שקריאות כאלה אמורות ליצור לחץ על ההנהגה, הן משקפות הלך רוח המושרש עמוק בקרב חוגים נרחבים, הנשען על תפיסות עולם בעלת שורשים דתיים ומושפע מהן. ראוי לזכור כי בעבר נקם ארגון חזבאללה על חיסול מנהיגו עבאס מוסאוי בידי ישראל בשנת 1992 בשני פיגועי טרור קשים בארגנטינה שנתיים לאחר המעשה. מאחר שמעמדו הדתי והפוליטי של ח'אמנהא'י גבוה לאין שיעור מזה של מוסאוי, סביר מאוד שאיראן תשאף לנקום את מותו כאשר תגיע שעת הכושר מבחינתה.

הנימה החריפה של הוויכוח, הכולל האשמות בבגידה וקריאות להרוג את מנהלי המו"מ, היא חסרת תקדים בהיסטוריה של הרפובליקה האסלאמית, והיא מצביעה הן על עומק הקרע והן על היעדר גורם מרסן. ימים יגידו מה תהיה המשמעות ארוכת-הטווח של הוויכוח ושל היעדרו של גורם מרסן בצמרת איראן.